

RADYO - TELEVİZYONDA DÜZELTME VE CEVAP HAKKI

Doç. Dr. Feyyaz GÖLCÜKLÜ

Yayın yoluyla tecavüze uğrayan yahut kendisi konusunda gerçeğe aykırı haberler yayınlanan bir şahsa, tecavüz silâhına eş etkili bir savunma silâhı vermek amacıyla kabul edilen «düzeltme ve cevap» hakkı, hukukumuzda bir Anayasa ilkesi haline getirilmiş bulunmaktadır. 1961 Anayasamızın 27. maddesinin birinci fıkrası uyarınca, «Düzeltme ve cevap hakkı, ancak kişilerin haysiyet ve şereflerine dokunulması veya kendileriyle ilgili gerçeğe aykırı yayınlar yapılması halinde tanınır ve kanunla düzenlenir». Hükmün amacı, maddenin gerekçesinde de açık olarak belirtilmektedir: «Basın hürriyetinin fertlerin şeref ve haysiyetlerini gölgelememesi için, birçok memleketlerin Anayasalarında olduğu gibi, hakikata aykırı yayınlara karşı düzeltme ve cevap hakkı sağlanmıştır». Anayasanın bu âmir hükmüne uygun olarak Basın kanunu yazılı yayında (mevzutelerde) (mad. 19); Türkiye Radyo - Televizyon Kurumu kanunu da sesli yayın ve televizyonda (mad. 19) söz konusu hakkı tanzim etmiştir.

İncelememizin mihrini teşkil eden Türkiye Radyo - Televizyon Kurumu kanununun 19. maddesine göre, «Kurum, bir şahsın haysiyet ve şerefine dokunulması veya kendisiyle ilgili olarak gerçeğe aykırı yayınlar yapılması halinde, o şahsın, yayın tarihinden başlayarak yedi gün içinde göndereceği düzeltme ve cevap metnini Genel Müdürlükçe alınmasından üç gün içinde yayınlamakla yükümlüdür».

Burada tartışılması gereken ilk mesele, radyo ve televizyon yayınları sebebiyle, basındakine benzer şekilde bir düzeltme ve cevap hakkını ilgililere tanımanın uygun olup olmadığıdır.

I. Radyoda cevap hakkının kabulü meselesi

Basındakine benzer bir cevap hakkının radyo yoluyla yapılan yayınlar konusunda da kabulü bazı tereddüd ve itirazlarla karşılaş-

maktadır. Hele sesli yayın konusundaki cevap hakkının düzenlenmesinde, basın kanunlarındaki hükümlerin aynen veya kıyas yoluyla uygulanması haklı tenkitlere sebep olmaktadır. Kolayca anlaşılacağı gibi bu itirazların hareket noktası, basılı yayınla sözlü yayının mahiyet bakımından tamamen farklı olduğu; birincide memnuniyet verici neticeler sağlayan bir müessesenin, ikinci konusunda fevkalâde mahzurlu olabileceğidir.

Söz konusu hakkın radyolarda kabulüne karşı ileri sürülen argümanlar aşağıdaki şekilde özetlenmektedir (1):

a) Evvelâ, «düzeltme ve cevap hakkının ne doğuş sebebi, ne de bünyesi radyo - televizyonun teknik ve fonksiyonel özelliklerine uygun düşmemektedir».

Gerçekten yazılı yayında cevap hakkının kabulüne sebep olarak «sadece tecavüz ve sansasyona itibar eden malûm bir basının ifsat edici faaliyetini kesin olarak önleme» arzusu gösterilmektedir. Bu nitelikteki bir basına karşı hakaret davası yolunun mevcudiyeti, muhakeme usulünün önlenemez yavaşlığı sebebiyle, etkili bir vasıta teşkil etmekten uzaktır (2). Bu gerçek Basın kanunumuzun Bakanlık gerekçesinde de aşağıdaki şekilde ifade edilmiştir: «Basın yoluyla yapılan şeref ve haysiyet kırıcı yayınlara karşı genel kanunlarda gerekli müeyyideler mevcut ise de, bu nevi yayınların her zaman suç unsuru ihtiva etmemeleri ve etseler dahi açılacak bir davanın intacının zamana mütevakıf olması ve mahkûmiyet halinde bu hususun tecavüzü bilenlerin ittilama vasıl olacağına şüpheli bulunması ve hatta tecavüzün aradan zaman geçmesi itibariyle unutulmuş olacağı gibi sebeplerle mevcut müeyyideler tatmin edici değerde görül (me) mektedir. Halbuki, basın yoluyla yapılan yanlış, hakikata aykırı veya şeref ve haysiyet kırıcı bir yayının hafızalandaki tesiri henüz silinmeden mukabili bir yayın ile ve doğrunun bildirilmesi suretiyle bertaraf edilmesi gereklidir. Aynı zamanda böyle bir yayının doğrusunu halk efkârına derhâl arz etmek suretiyle yanlış ve doğrunun birlikte mukayesesi sağlanmış ve dolayısıyla halk efkârının âdil hakemliğine başvurulmuş olur. Bu itibarla tecavüze uğrayan şahsın tıpkı müdafaa hakkında olduğu gibi, kendisini umumî efkâr huzurunda müdafaa edebilmesini temin amacile «cevap ve tashih hakkı» kabûl edilmiştir (3).

- (1) Bk. GRASSI, A., «Radiodiffusion et droit de rectification», *Revue de l'UER*, Janv. 1965, no. 98 B, s. 39 ve son.
- (2) PIROMALLO J., *La legge sulla stampa*, 1949, s. 111 (Grassi'den naklen. s. 40).
- (3) ERMAN, S. -ÖZEK, Ç., *İzahlı Basın Kanunu ve ilgili mevzuat*, 2. bası, İstanbul 1964, s. 88 den naklen.

Birçok denizaşırı ve Avrupa ülkelerinde radyo - televizyon işletmeciliğinin devlet inhisarında bir kamu hizmeti olduğu; basından çok daha sıkı bir düzenleme ve kontrole tabi tutulduğu düşünülecek olursa (TRT Kurumu kanunu, mad. 1 ve 35 ve Kurumun denetimiyle ilgili hükümler, bhusus mad. 34), «skandal basınına bertaraf» endişesinin radyo alanında pek mevcut olmadığı sonucuna varılacaktır. Bir devlet radyosunun, bilerek ve isteyerek, yalan haberler yaymasının, şeref ve haysiyetlere tecavüz etmesinin ihtimâl dâlinde bulunmadığı da bu konuda haklı olarak ileri sürülmektedir.

Teorik alanda pek muteber olan bu argümanları, hiç olmazsa memleketimiz açısından (belirli bir devre için olsa bile), tatbikat doğrulamamıştır. Türk hukukunda düzeltme ve cevap hakkının bir Anayasa ilkesi haline getirilmiş bulunmasını; Türkiye Radyo - Televizyon Kurumu kanunuyla da söz konusu hakkın en geniş şekilde kabûl edilmesini yaşamış acı tecrübelerin ışığı altında değerlendirmek ve bu suretle olumlu bir sonuca varmak gerekir.

b) Saniyen, radyo programlarının taşıdığı özelliklerin, düzeltme ve cevap hakkını lüzumlu kılacak bir mahiyette olmadığı da ileri sürülmektedir.

Filhakika bu hak çoğu halde sadece «haber bültenleri» ve «günlük olaylara» ilişkin sözlü yayınlar sebebiyle dermeyanı muhtemel bir haktır; radyo ve televizyonlardaki söz programları ise, programların tümü içinde sınırlı bir yer işgâl etmektedir (4). Üstelik radyo ve televizyonlarda yayınlanan «haberler ve günlük olaylar» sadece en önemli ve memleket çapında değer taşıyan hadiseleri muhtevidler; bu çeşit bültenlerde vak'aların teferruatına inilmemektedir ve verilen haberler hiçbir yoruma tabi tutulmaksızın, sübjektif değerlendirmelerde bulunulmaksızın yayınlanmaktadır. Bu özellikleri taşıyan bir yayını, basınla mukayese ederek, radyoda basındakine

(4) Meselâ, haftalık ve ortalama olarak, Ankara radyosunda «haberler», tüm programın % 8,7 si; İstanbul radyosunda, % 9,7 si; İzmir radyosunda, % 10,2 si; sekiz il radyosunda, % 14,6 sıdır. Biraz mübalâğa ile söz programlarının da cevap hakkına yer verebileceği düşünülse dahi, oran gene düşüktür: Ankara radyosu % 27,7; İstanbul % 12,8; İzmir % 12; sekiz il radyosu % 26,3. Unutmamak gerekirken «söz programlarının» çok kısmını eğitici yayınlar, temsiller, tefrikalar vs. gibi şerefe tecavüzün yahut yanlış haberin bahis konusu olamayacağı yayınlar işgâl etmektedir. Reklâm yayınlarında haftalık program süresinin ortalaması % 0,11 ilâ % 16,2; müzik yayınlarının ise % 54,5 ilâ % 75,1 dir, Bk. *Başbakanlık Yüksek Denetleme Kurulu tarafından 3460 sayılı kanununun 24. maddesi gereğince hazırlanan TRT Kurumu 1.V.1964 - 28.II.1965 dönemi Raporu*, s. 33.

benzer bir cevap hakkı tanınmanın ne derece lüzumlu olduğu şüphyle sorulmaktadır.

c) «Kaldığı, bir gazete, okuyucusunun, radyo dinleyicisinden daha fazla dikkatini çekmektedir. Bu sebeple, birkaç sefer okunması mümkün olan, muhafaza edilebilen ve başkalarına gösterilebilen gazete makalesi hafızalarda; dinleyicinin dikkatinden kaçabilen, tekrar dinlenmesi yahut görülmesi mümkün olmıyan ve maddî hiçbir iz bırakmıyan radyo - televizyon yayınından, daha canlı ve devamlı bir intiba bırakmaktadır». Bu durumda, yersiz şekilde yayınlanan «cevap», asıl yayını unutmuş, hatta dinlememiş kişilerin dikkatini eski bir hadise üzerine çekmek tehlikesini doğuracak; yahut yeni cevap ve münakaşaları davetle radyo programlarının aksamasına sebep olacaktır.

Bu son nokta üzerinde (yani yayının aksaması ve radyo programlarının bir «serbest kürsü» haline gelmesi) bilhassa durmak gerekir. Düzeltme ve cevap hakkını bir Anayasa ilkesi haline getiren 27. maddenin yasama meclisinde müzakeresi sırasında söz alan hatipler, mezkûr hakkın, basında bile nasıl suistimâl edildiğini; gazetelerin, bu yoldan, nasıl vazife görmekten alıkonulduklarını geçmişten verdikleri örneklerle izah etmişlerdir. Bu itirazlar neticesindedirki, Anayasa tasarisının 24. maddesi (bugünkü 27. madde) değiştirilmiş; maddenin ilk şeklindeki «Düzeltme ve cevap hakkı kanunla düzenlenir» ibaresi, pek geniş bulunarak, metinden çıkarılmış; maddeye, tahdidi bir anlam taşıyan bugünkü şekli verilmiştir (5). Bir kısım hatipler daha da ileri giderek, polemige ve yersiz münakaşalara yol açmağa pek müsait «cevap hakkının» madde dışı bırakılmasını; sadece «düzeltme hakkının» muhafazasını teklif etmişlerdir. Bu teklif üzerine söz alan Komisyon sözcüsü de itirazın yerinde olduğunu belirterek Meclise şu açıklamada bulunmuştur: «Düzeltme ve cevap hakları» demedik», «düzeltme ve cevap hakkı» dedik. İki ayrı hak bahis konusu olsaydı, cemi sıygasını kullanırdık. Tasarıdaki bir, tek mefhumdur» (6). «Düzeltme hakkından tamamen müstakil bir cevap hakkı vermiyoruz. Şeref ve haysiyetleri, hakları haleldar eden bir neşriyat olduğu zaman bunu düzeltebilecektir. Ama sadece fikirler ve tefsirlerle ilgili olarak, «şöyle düşünüyorum, şöyle bir zihniyete sahibim» ve saire gibi cevap mümkün değildir» (7).

(5) *Temsilciler Meclisi Tutanak Dergisi*, cilt 3, s. 207.

(6) *Temsilciler Meclisi Tutanak Dergisi*, cilt 3, s. 208.

(7) *Temsilciler Meclisi Tutanak Dergisi*, cilt 3, s. 209.

Gözden uzak tutmamak gerekirken bütün bu hususlar sadece basın konusunda söylenmiştir. Esasen Anayasanın 27. maddesi de yalnızca «basın» göz önünde tutularak konmuş; müzakereler sırasında ne Komisyonda, ne de Genel Kurulda, bir defa bile olsun, radyo - televizyonun sözü edilmemiştir. Yazılı yayın konusunda mahzurları böylece belirtilen bir müessesenin, mahiyet ve bünyesi itibariyle farklı ve çok daha hassas olan sözlü yayın alanında nasıl bir durum yaratacağını uzun uzun izaha lüzüm yoktur sanırız. Fakat yukarıda da işaret olunduğu üzere, Türk kanun vazını radyolarda cevap hakkını kabule geçmişin acı tecrübe ve hatıraları zorlamıştır.

d) Mevzutelerdekine benzer bir düzeltme hakkı, hadiseyle hiçbir şekilde ilgilenmiyen dinleyicilerin, mukabilinde bir ücret ödedikleri programları zevkle ve kesintisiz dinlemelerine de engel olacaktır. Halbuki gazetelerde okuyucu, verilen cevabı, eğer ilgilenmiyorsa, okumadan geçmek imkânına her zaman sahiptir (8).

Mahiyetleri tamamen değişik iki ifade vasıtası arasındaki mezkûr önemli farklar sebebiyle cevap hakkının radyolarda, periyodiklerdekine benzer şekilde düzenlenmesi hiçbir suretle tavsiye olunmamaktadır.

Avrupa Radyodiffüzyon Birliği (Union Européenne de Radiodiffusion, UER) tarafından 1962 yılında yapılp bilâhere 1964 yılında tamamlanan bir anket sonunda alınan cevaplar da yukarıdaki argümanları doğrulamıştır. Nitekim bu sebeplere binaendirki Avusturya, Belçika, Danimarka, Finlândiya, Fransa, İrlanda, Lüksemburg, Norveç, Hollanda, İsveç, İsrail radyo ve televizyonlarda cevap hakkını tanımamışlardır. Bu hakkın tanındığı ülkeler ise Almanya, İspanya, Portekiz ve İngilteredir. Cevap hakkının kabul edilmediği ülkelerde, hakaret ve söğme suçlarına ilişkin ceza kanunu hükümleri, üçüncü şahısların haklarının korunması için, yeterli görülmüştür. Anket ayrıca, bu durumun tatbikatta hiçbir şikâyete sebep olmadığını; radyo idarelerinin, haklı görülen hallerde, gerekli cevap yahut düzeltmeyi programları içinde kendiliklerinden yer verdiklerini de açıkça ortaya koymuştur.

(8) Hükümet tasarısının düzeltme ve cevap hakkına ilişkin 33. maddesi, muhtemelen bu mahzura bir çare bulmak amacıyla TRT Kurumunun «haftada bir kere cevap ve düzeltme haklarının kullanılmasına imkân vermek üzere onbeş dakikalık bir yayın süresi» ayıracağını öngörmekteydi. Fakat bu hüküm, «radyo televizyon yayınlarının özelliklerine uygun düşmediği» gerekçesiyle, Komisyon tarafından, tasarıdan çıkarılmıştır.

II. Cevap ve düzeltme hakkının sınırları

1. Muhteva itibariyle

Türkiye Radyo - Televizyon Kurumu kanununun yukarıda sözü edilen 19. maddesinin birinci fıkrasına göre, «Kurum, bir şahsın **haysiyet ve şerefine dokunulması veya kendisiyle ilgili olarak gerçeğe aykırı yayınlar yapılması** halinde, o şahsın.... göndereceği düzeltme ve cevap metnini.... yayınlamakla yükümlüdür».

Bu şekliyle radyoda düzeltme ve cevap hakkı Türk hukuku tarafından, **basındakine benzer surette** kabûl edilmiş bulunmaktadır. Nitekim Basın kanununun aynı hakka ilişkin 19. maddesinde de aynen şöyle denmektedir: «Bir şahsın haysiyet ve şerefine dokunan veya menfaatini bozan yahut kendisi ile ilgili hakikate aykırı hareketler, düşünceler ve sözleri izafesi suretiyle... yapılan yayından dolayı.... gönderilecek cevap ve düzeltmeyi mevkutenin sorumlu müdürü.... yayınlamaya mecburdur». Bu maddede mevcut «menfaatini bozan» ibaresi hariç, her iki maddenin de aynı anlamı taşıdığı açıktır. Şu halde 359 sayılı kanunla (TRT Kurumu Kanunu) kabûl edilen cevap hakkı düzenlenirken, basındaki durum örnek olarak alınmış; radyodaki cevap hakkını hemen hemen aynı muhteva verilmiştir (9). Kanaatimizce cevap hakkının sınırlarını pek genişleten bu tutum, radyo yayınlarını aksatacak mahiyettedir. Gerçekten, «kendisiyle ilgili olarak gerçeğe aykırı yayınlar yapılması halinde» ilgiliye bir düzeltme yahut cevap hakkının tanınması suistimâl ve polemik yaratmağa pek müsaittir. Bu sebepledir ki, sözlü yayınlarda cevap hakkını tanıyan İngiliz, Portekiz ve Yugoslavya kanunları mezkûr hakkı sadece hakaret ve söğme niteliğinde olan yayınlar bahis konusu oldukça kabul etmişlerdir; gerçeğe aykırı yahut ilgili tarafından gerçeğe aykırı telâkki edilen yayınlar sebebiyle ilgili böyle bir haktan faydalanamamaktadır.

Her ne kadar gerek Türkiye Radyo - Televizyon Kurumu kanununun, gerekse Basın kanununun 19. maddesinde «ilgili tarafından hakikata aykırı telâkki edilen yayın»dan değil, fakat sadece «gerçeğe aykırı» yayından bahsedilmek suretiyle objektif bir kriter kabul edilmiş ve böylece cevap ve düzeltme hakkının muhteva sınırı, polemige yer vermiyecek şekilde çizilmek istenmiş ise de; bu dahi bir

(9) Nitekim TRT Kurumu kanunu tasarılarının gerekçesinde, radyo - televizyondaki cevap ve düzeltme hakkının, «radyo - televizyon yayınlarının özelliği gözönünde tutularak Basın kanunundaki esaslara kıyasen» düzenlendiği açıkça ifade edilmiştir.

tatbikat güçlüğü (hatta imkânsızlığı) ortaya çıkarması bakımından mahzurlu görülmektedir. Bu konuda profesör Erman, Basın kanununun 19. maddesini yorumlarken, şöyle demektedir: «Neşredilen hareket, düşünce veya söz haysiyet ve şeref yahut menfaati muhil olmamakla beraber, muayyen bir kimseyi yine alâkadar edebilir. Hatta bu neşriyat o şahsı methü sena edecek mahiyette dahi olabilir. İşte bu takdirde dahi hakkında neşriyat yapılan kimseye, neşriyatın hakikate muğayir telâkki ettiği kısımlarını düzeltmek imkânının verilmesi icap eder.

«Ancak bu bakımdan Basın Kanunumuz bir şart koşmaktadır; bir kimsenin kendisile ilgili neşriyattan dolayı cevap ve düzeltme hakkını haiz olabilmesi için, işbu neşriyatın «hakikata aykırı» olması lâzım gelmektedir. Demek oluyor ki, neşriyat hakikata aykırı değilse, cevap ve düzeltme hakkı mevcut olmayacaktır. Bunun da pratik neticesi, mevkutenin gönderilen cevap ve düzeltmeyi neşirden çekinebilmesidir.

«Bu bakımdan bir noktayı tebarüz ettirmek icap eder. Filhalka gerek maddemizle büyük bir benzerlik arzeden - ve belki de me hazını teşkil eden - 1948 İtalyan Basın Kanununda ve gerçek Hükümet tasarısında «bir şahsın... kendisi tarafından hakikate aykırı telâkki edilen hareketler ilh.» şeklinde bir ibare mevcut iken, Karma Komisyonunda bu değiltirilmiş ve yerine «bir şahsın... kendisi ile ilgili ilgili hakikate aykırı hareketler ilh.» cümlesi ikame olunmuştur.

«Bu iki tabir arasındaki fark aşikârdır. İtalyan Kanunu ile Hükümetin teklifindeki metne nazaran, muayyen bir kimseyi ilgilendiren neşriyat hakikata aykırı olmayabilir; fakat bu kimse bunu bilmiyor veya hakikate aykırı telâkki ediyorsa, yine düzeltme ve cevap hakkını kullanabilir. Buna mukabil kanunumuzun sistemine göre neşriyat hakikate aykırı değilse cevap ve düzeltme hakkı istimal edilemez. Nitekim Meclis müzakereleri sırasında Karma Komisyon üyelerinden biri (Bahadır Dülger) bu mevzuda şöyle söylemiştir: (Hükümetin sevketmiş olduğu tasarı şöyle bir hükmü ihtiva ediyordu: «kendisi tarafından hakikate aykırı telâkki edilen hareketler...». Eğer «kendisi tarafından hakikate aykırı telâkki edilen» kaydı muhafaza edilmiş olsa idi, sayın Nadir Nadi arkadaşımızın hakkı olabilirdi. Sübjektifti o zaman cevap verme hakkı. Halbuki burada tamamen müspet hadiselerle inhisar ediyor ve müspet hadiselerle dayanıyor).

«Bununla beraber neşriyatın hakikate aykırı olup olmadığını

kim tespit edecek? Mes'ul müdür evvelce yapılan neşriyatın doğru olduğu fikrinde ise, cevabı neşirden imtina edip esbabı mucubesile birlikte asliye ceza hakimine itiraz edecek, hakim de en geç 24 saat zarfında kararını verecektir. Acaba asliye ceza hakimi mes'ul müdürün ileri sürdüğü neşriyatın hakikate uygun olduğu hakkındaki iddiasını tahkik edecek midir? Tahkik etmezse neşriyatın hakikate aykırı olup olmadığını, binnetice cevabı neşirden çekinmek hususunda mes'ul müdürün haklı olup olmadığını nasıl anlayacaktır? Tahkik ederse bu tahkikatı 24 saat içinde intaç edip kararını nasıl verecektir?

«Görülüyor ki, sübjektiflikten kurtulmak için yapılan tâdil neticesinde, madde âdeta bir çıkmaza sokulmuş, cevap hakkını kullanmak isteyen kimseye neşriyatın hakikata aykırı olduğunu ispat ve bunun delillerini tedarik etmek külfeti yüklenmiştir.

«Bu itibarla, böyle objektif bir şart aramaksızın sadece hakikate aykırı telâkki edilen bir neşriyata maruz kalan kimseye cevap hakkını tanımak çok daha muvafık olurdu» (10).

Unutmamak gerekirken, radyoda cevapların yayınlanmasına ilişkin olarak kabûl edilen süreler de (itiraz halinde), ileride görüleceği üzere, basındaki aynidir.

Bu tespitlerden çıkan netice Türk hukukunda, düzeltme ve cevap hakkının gerek basında, gerekse radyo - televizyon yayınında aynı muhtevaya sahip olduğu; yani radyo - televizyon yayınları konusunda hiçbir farklılaşmaya, hiçbir daraltmaya gidilmediğidir. Bu hâl ise, yukarıda da ifade edildiği veçhile, radyo yayınlarının insicamını bozabilecek niteliktedir ve bir haberleşme aracı olarak sesli yayının ne bünyesine ne de hâli hazır statüsüne uygun düşmemektedir.

2. Düzeltme ve cevap hakkının tabii tutulduğu şekil ve usûl şartları

Türkiye Radyo - Televizyon Kurumu kanununun 19. maddesinin ikinci fıkrasına göre, «... düzeltme ve cevap metninde, yayının niteliğinin yukarıdaki fıkra kapsamına girdiği, yayında kendisine, gerçeğe aykırı olarak bir husus atfedildiği veyahut şeref ve haysiyetine dokunulduğu ve gerçeğin ne olduğu kısaca açıklanır».

(10) ERMAN, S. ÖZEK, Ç., a. g. e., s. 90 - 91,

Bu fıkra kanaatımızca, birinci fıkranın bir tekraranından ibarettir ve cevap hakkının düzenlenmesine, bir husus hariç, hiçbir yeni unsur getirmediğinden lüzumsuz telâkki edilebilir. Fıkranın getirdiği tek yeni unsur cevabın, tabir caizse, maddî sınırına ilişkin «kısaca» tabiridir. Bu tabir dahi fevkalâde sübjektif bulunması itibariyle, radyo - televizyon yayınlarının hususiyetine uygun düşmediği gibi, suistimale de pek müsaittir. Basında dahi «Cevap ve düzeltme, taallûk ettiği yazının cevap verenle ilgili miktarından uzun olamaz. -Ancak yirmi satırdan az olan yazıların cevabı yirmi satır olabilir» (mad. 19/2,3) demek suretiyle cevap uzunluğu tahdid edilirken; radyolar konusunda «kısaca» gibi sübjektif bir ölçüye itibar kanaatımızca hatalıdır. Yazılı yayındaki ölçünün, kıyas yoluyla, radyolara tatbiki ise; basın mevzuatının, bu alanda dahi, değişik bünyedeki bir haberleşme aracına tatbiki demek olacaktır. Şu halde Türk hukuku, bu konuda da yazılı yayınla sesli yayın arasında bir fark gözetmiş değildir; hatta radyolar konusunda benimsenen çöçüm şekli daha da mahzurludur. Cevap uzunluğunun dakika hesabıyla tahdidi çok daha uygun olurdu. Nitekim 1964 yılında İtalyan Senatosuna sunulan bir kanun teklifi cevap süresinin hiçbir zaman bir dakikayı geçemeyeceğini öngörmekteydi (11).

Cevap ve düzeltmenin, icabı halinde, kazaî mercilerce denetimi konusunda da 359 sayılı kanun, Basın kanunundan farklı bir durum ihdas etmemektedir. Şöyleki, Kurum, ilgilinin yayın tarihinden başlayarak yedi gün içinde göndereceği düzeltme ve cevap metnini Genel Müdürlükçe alınmasından başlayarak üç gün içinde yayınlamakla yükümlüdür. Ancak, «Düzeltilme ve cevap metninin, bu kanun hükümlerine uygun olmaması veya suç niteliğinde ifadeler taşıması halinde, Genel Müdürlük bu metni derhâl Ankara Sulh Ceza Hakimliğine gönderir. Sulh Ceza Hakimi, en geç yirmi dört saat içinde, düzeltme ve cevap metnini, suç niteliğinde olup olmadığı, yayın ile ilgisi bulunup bulunmadığı, bu maddede yazılı şartlara uygun olup olmadığı ve bu maddede yazılı süre içinde Kurum Genel Müdürlüğüne gönderilip gönderilmediği cihetlerinden inceliyerek bir karar verir. Hakim, düzeltme ve cevap metninin aynen yayımlanmamasına karar verebileceği gibi, aynen veya uygun göreceği değişiklikleri bizzat yaptıktan sonra yayımlanmasına da karar verebilir. Hakimin ka-

(11) Bu teklifin metni için Bk., *Revue de l'UER*, Janv. 1965, no. 89 B*, s. 39; Hükümet tasarısında (mad. 33); «Anons ve hitap hariç cevap ve düzeltmenin metni yüz kelimeyi geçemez. Sürenin, metni aynen yayına imkân vermemesi halinde yalnız yayını düzeltmekle yetinilir» hükmü mevcuttu. Bu fıkra dahi Komisyonca maddeden çıkarılmıştır.

rarının birer örneği taraflara gönderilir. Hakimin kararına, taraflar, kendilerine tebliğden başlayarak yirmi dört saat içerisinde Ankara Asliye Ceza Mahkemesine itiraz edebilirler. Düzeltme ve cevap sahibi, itirazını bulunduğu yer mahkemesine, Ankara Asliye Ceza Mahkemesine gönderilmek üzere, aynı süre içerisinde verebilir. Hakimin yayınlanmasına karar verdiği metin, Genel Müdürlükçe alındıktan veya itiraz süresinin sona erdiği tarihten itibaren üç tam gün içinde aynen yayınlanır. -Özel, tüzel kişilerce gönderilecek düzeltme ve cevaplar hakkında da bu madde hükümleri uygulanır. -Düzeltme ve cevap hakkını kullanmadan ölen kimsenin bu hakkını, varisleri birlikte veya bunlardan yalnız ilk başvuranı, sadece bir defa kullanılabilir. -Bu maddede söz konusu tebliğler, ilgili istediği takdirde, memur eliyle yapılır. -Seçimlerin temel hükümleri ve seçmen kütükleri hakkındaki 26 nisan 1961 tarihli ve 298 sayılı kanunun 52. maddesinde yer alan kayıtlamalar saklıdır».

3. Kurumun sorumluluğunu taşımadığı yayınlar bakımından cevap hakkının tahdidı

Kurum kanununun 19. maddesinin ilk fıkrasında yer alan hüküm acaba genel ve sınırsız mıdır? Yani TRT Kurumuna istisnası bulunmayan bir mükellefiyet mi yüklemektedir?

Maddede kullanılan dil ve ibareler, ilk bakışta, düzeltme ve cevap hakkının genel olduğu intibahını uyandırır mahiyettedir.

Şöyleki, Kurumun her hangi bir yayınında, maddede belirtildiği şekilde adı geçen yahut kendisine telmihte bulunulan şahıs lehine cevap hakkı otomatikman doğacak ve hakkın icabı Kurumca yerine getirilecektir.

Ancak sözü edilen kanunda mevcut diğer hükümler de göz önünde tutularak mesele derinleştirildiği takdirde aksi bir sonuca varmak ta mümkündür. Filhakika, 19. maddenin birinci fıkrasında ifade edilen şekliyle cevap ve düzeltme hakkı, Kuruma bir mükellefiyet yükleyen, binnetice Kurum aleyhine işleyen bir hak mahiyetindedir. Bu sebeple, karşı taraf aleyhine bir durum yaratan bir hadisenin hukuki neticelerinin söz konusu tarafa tahmil edilebilmesi için, adı geçen tarafın, mezkûr hadisede sorumlu bulunması gereği haklı olarak düşünülebilecektir. Hâî böyle olunca, 19. maddede öngörülen cevap hakkının, ancak Kurumun, sorumluluğunu taşıdığı yayınlar konusunda ileri sürülebileceği hatıra gelecektir; diğer bir deyimle Kurum, sorumluluğunu taşımadığı yayınlar yüzünden do-

ğan bir düzeltme ve cevap hakkının yükümlüsü olarak kabûl edilemeyecektir.

Nitekim Kurumun, bazı yayınlardan sorumlu tutulamıyacağı 359 sayılı kanunda açıkça öngörülmektedir. Meselâ 11. maddenin birinci fıkrasına göre, «Kurum, Hükümet bildirimlerini ve Hükümet adına yapılacak konuşmaları, **sadece Hükümeti bağlamak kaydıyla** yayınlamakla yükümlüdür»; 14. maddeye göre, «Hükümet adına ve Cumhuriyet Senatosu ile Millet Meclisindeki siyasî parti grupları sözcüleri tarafından yasama meclisleri genel kurullarında genel bütçenin tümü üzerinde yapılan konuşmalar, **sadece konuşmayı yapmanın temsil ettiği Hükümeti veya grupu bağlamak kadiyle**, yarımşar saati geçmemek üzere Kurum tarafından yayınlanır»; nihayet 20. maddenin ikinci fıkrası uyarınca da «11, 13 (Türkiye Büyük Millet Meclisi saati), 14 ve 16. maddeler (seçimlerde siyasî partilerin yayınları) uyarınca yapılan ve bu özelliği anonsla belirtilen yayınlar ile tespitlerden faydalanmaksızın Türkiye Radyo - Televizyon Kurumu İstasyonları dışında bir radyo veya televizyon kuruluşlardan naklen yapılan yayınlardan, Kurum ve personeli **hiçbir suretle sorumlu değildirler**». Bu maddelerde sözü edilen «sorumsuzluk», zannımızca, mutlak ve tamdır; bu bakımdan cezaî ve hukukî sorumsuzluğu içine aldığı gibi (zira Bölüm başlığında «Yayımlar yoluyla işlenen suçlar ve haksız fiiller» bahis konusudur); esasında bir müeyyide mahiyeti gösteren «cevabın yayınlanması yükümü»nü kapsar niteliktedir. Tüm bir sorumsuzluğun söz konusu olduğu hallerde, «sorumsuzluğu» bir ayırımı tabi tutarak bir kısmını mefhum içine ithâlde diğer bazılarını bu mefhum dışında bırakmak pek isabetli bir çözüm şekli görünmemektedir. Bu yorum şekline dayanak olarak kanunun 11. maddesi hükmünde gösterilebilir. Hükümet bildiri ve konuşmalarını konu alan mezkûr maddede, evvelâ bu çeşit yayınlardan Kurumun sorumlu tutulamıyacağı hususu belirtilmiş, sonra da Hükümete dahil bulunmayan siyasî partilere, bazı kayıtlar altında, bu yayınlardan doğabilecek bir cevap hakkı tanınmıştır; Ancak, siyasî partilerin, kendilerine tanınmış olan mezkûr cevap hakkını kullanabilmeleri için «Siyasî Yayınlar Hakem Kurulu»nun müspet bir kararı gerekmektedir. Eğer 19. maddedeki cevap hakkı mutlak, istisnasız ve kayıtsız olmuş olsaydı; yani bu hakkın doğumu için Kurumun, sorumluluğunu taşıdığı ve taşımadığı yayınlar arasında bir tefrik gözetilmemiş bulunsaydı, istisna şeklinde gösterilen bir cevap hakkının 11. maddeye yerleştirilmesine hiç lüzum kalmıyacak; yani Hükümete dahil olmayan siyasî partilerin Hükümet bildirimleri muvacehesindeki cevap hakkı, bu halde dahi, 19. madde uyarınca kendiliğinden doğmuş olacaktı. Haklı olarak denilebilir ki kanun

koyucu, Kurumun, sorumluluğunu yüklenmediği bir yayın dolayısıyla karşı tarafa istisnaî mahiyette bir cevap hakkı tanımakla; 19. maddedeki cevap hakkının yalnızca Kurumun sorumluluğu altında icra edilen yayınlarda söz konusu olabileceğini zımnen kabûl etmiştir.

Bu hususları böylece tespit ettikten sonra, meselenin müşahhas bir örnek alınarak münakaşasında fayda görmekteyiz: Millet Meclisi yahut Senato müzakerelerinin canlı yayın şeklinde radyolardan verilmesi sırasında, bir parlamento üyesinin bir şahıs tecavüzde bulunması yahut o şahıs hakkında gerçeğe aykırı sözler etmesi, acaba tecavüze uğrayan kişi lehine radyoda bir cevap doğuracak mıdır?

Her ne kadar yasama meclislerinden yapılacak canlı yayınları konu alan 15. maddede, Türkiye Radyo - Televizyon Kurumunun, bu yayınlar sebebiyle, sorumluluğu veya sorumsuzluğundan söz açılmakta; ve 20. maddede öngörülen sorumsuzluk halleri arasında 15. maddeye atıfta bulunulmamakta ise de, hattı zatında «Meclislerden yapılan canlı yayınlar» 15. maddeye göre değil, fakat 13. madde hükmünce icra edilmektedir. Filhakika 15. madde, madde başlığındaki genel ifadeye rağmen, sadece parti gruplarının cevabî konuşmalarının yayınlanması zorunluğuna temas etmektedir. 13. maddede ise «Türkiye Büyük Millet Meclisi saati» bahis konusudur, ve, icabında Meclislerden yapılan canlı yayınlar mezkûr «saatin» yerini almaktadır. Diğer bir deyimle, canlı yayın şeklinde radyodan verilen Meclis müzakereleri, ikinci bir sefer (13. madde hükmünden olarak) «Meclis saatinde» yer almamaktadır. Binnetice, burada söz edilen canlı yayınlara kabili tatbik hüküm 15. madde değil, fakat 13. madde hükmüdür; 13. madde uyarınca yapılacak yayınlardan ise Kurumun hiçbir suretle sorumlu bulunmadığı 20. maddenin ikinci fıkrasında belirtilmiştir. Hülâsa, yukarıda ileri sürülen argümanlar kullanılarak denilebilecektir ki, yasama meclislerinden yapılan canlı yayınlar (ve Kurumun sorumlu tutulamıyacağı diğer neşriyat), Kurum muvacehesinde dermeyanı mümkün bir cevap ve düzeltme hakkının doğumuna müsait değildir. Nitekim yukarıdaki ne benzer bir hadiseyi itirazen tetkik eden Ankara Asliye Hakimliği de (Beşinci Asliye Ceza Hakimliği, 2.1.1966 tarih ve 966/9 esas, 966/9 karar sayılı Karar) aynı anlamda bir karar vermiş bulunmaktadır. Adı geçen kararda aynen şöyle denmektedir: «Celp ve tetkik olunan 'in günü 'daki canlı yayında bu olaya ait konuşmasında şeref ve haysiyetine tecavüz vuku bulduğu kabûl edilerek Ankara 1. Sulh Ceza Mahkemesince bu cevabın yayınlanmasına karar verilmiştir.

«.....»

«359 sayılı TRT Kanununun 19. maddesi düzeltme ve cevap hakkını düzenlemektedir. Bu maddeye göre, «... (19. maddenin 1. fıkrası yazılıdır)».

«Mezkûr maddenin yukarıda maruz şekli ile cevap yahut düzeltme hakkı Kuruma bir mükellefiyet yükleyen yayınlar konusunda işlemesi tabii bulunduğu ve kurumun sorumluluğunu taşımayan yayınlar sebebi ile cevap hakkına muhatap tutulamıyacağına, tarihinde radyolarda mezkûr kanunun 13. maddesi uyarınca canlı yayın yapıldığı anlaşılmasına ve 13. madde uyarınca yapılan yayınlarda ise Kuruma hiçbir sebeple sorumluluk teveccüh etmiyeceği 20. maddenin 2. fıkrasında belirtilmiş bulunmasına göre itiraz varit görüldüğünden Ankara Nöbetçi 1. Sulh Ceza Mahkemesinin cevap yazının radyo ile yayınlanmasına dair olan kararının kaldırılmasına... evrak üzerinde yapılan inceleme sonunda kesin oarak karar verildi».

Genel olarak canlı yayınlardan doğabilecek cevap hakkına gelince. 20. maddenin birinci fıkrası radyo yayınları yoluyla işlenen suçlar ve haksız fiillerden kimlerin sorumlu tutulacağını tespit etmektedir. Bu maddede «... canlı yayın yapılması halinde, suç veya haksız fiil teşkil eden fiili işleyen ... kişiler sorumludur» denmektedir. Dikkat edilecek olursa madde, Kurum bakımından dermeyeran olunabilecek bir sorumsuzluktan değil, fakat canlı yayından sorumlu tutulacak kişiyi tayin etmektedir. Bu sebeple mezkûr madde hükmünün, ancak Kurum muvacehesinde bahis konusu edilebilecek cevap hakkıyla uzak yakın bir ilgisi bulunmadığı gibi; genel olarak canlı yayınlardan Kurumun sorumsuzluğu neticesini de mutazammın olmadığı aşikârdır. Şu halde Kurumun tüm sorumsuzluğunun bahis konusu olmadığı hallerde cevap hakkı 19. maddedeki genel hüküm neticesi olarak doğacaktır.

III. İspat meselesi ve cevapların yayınlanmaması

Radyo ve televizyonda düzeltme ve cevap hakkının kabulüne taraftar olmıyanlar, bu müessesenin sesli yayına uygun düşmiyeceği iddiasını takviye zımında, radyo - televizyon yayınlarını ispatın imkânsızlığını da ileri sürmektedirler. Gerçekten radyo yahut televizyon yayınları sırasında haysiyet veya şerefine dokunulduğunu veya kendisiyle ilgili olarak gerçeğe aykırı yayınlar yapıldığını ileri sürerek cevap hakkı isteyen kişi bu iddiasını nasıl ispat edecektir?

lanması yükümünü öngörmeyen ülkeler mevzuatı bakımından (me-
Filhakika yayınların kaydedilerek, müessesesece belirli süre sak-

selâ İtalya'da olduğu gibi) durum naziktir. Bu ülkelerde radyo yayını dinlemiş yahut televizyonu seyretmiş kişilerin şahadetine başvurmaktan başka bir çare yok gibidir. Sesli yayında yer alan beyan, ibare ve hadiselerin şahitler tarafından aynen tekrarı hemen hemen imkânsız olduğuna göre, şahitlik müessesesinin bu alanda uygun bir ispat vasıtası teşkil edeceği şüphelidir.

Türkiye Radyo - Televizyon Kurumu kanunu, memleketimiz bakımından, bu güçlüğü - kısmen - halletmiştir. Gerçekten kanunun 21. maddesine göre, «Kurumun yayınında kullanılan yazılı metinler ve metni bulunmayan radyo ve televizyon yayınına ait tespitlerin, yayınları tarihinden başlayarak iki ay onbeş gün süreyle saklanması şarttır Teşrii, idarî veya kazaî soruşturma veya kovuşturma veyahut Meclis araştırması konusu olan yayına ait metin ve tespitler soruşturma, kovuşturma veya araştırmanın sonuçlandığı yetkili merci tarafından Kuruma yazılı bildirilinceye kadar saklanır». Fakat maddenin ikinci fıkrası «Tespitlerden faydalanmaksızın yapılan naklen yayınları» bu madde hükmünün dışında tuttuğuna ve Kuruma, canlı yayınları tespit mükellefiyeti hiçbir suretle yüklenmediğine göre, yukarıda sözü edilen ispat güçlüğü sınırlı da olsa, memleketimizde de mevcuttur. Meselâ, Ankara Asliye Ceza Hakimliğinin yukarıda bahsi geçen kararında yer alan hadise bir canlı yayın sırasında vaki olmuş; ve Sulh Hakimliği «cevabın yayınlanması kararını», «bu işe ait radyo evinde mevcut konuşma bantları tespit ve celp edilerek evrak üzerinde yapılan inceleme sonunda...» vermiştir. Kurum, sözü geçen konuşmaları bir mükellefiyeti icabı olarak değil; sadece tedbirli bir işletmeci gibi davranarak bantlara kaydetmiştir. Bir an için mezkûr canlı yayının bantlara kaydedilmediğini düşünecek olursak; böyle bir halde mahkemenin karşılaşacağı güçlüğü, hatta imkânsızlığı tahminde hiç zahmet çekilmeyecektir.

Cevap ve düzeltmenin yayınlanmaması ve bu imtinanın neticesine, yani müeyyidesine gelince:

Hükümet tasarısı (mad. 33) bu meseleyi de, madde gerekçesinde belirtildiği gibi, «Basın kanunundaki esaslara kıyasen» düzenleme yolunu tutmuş ve sözü edilen maddeye, «Cevabın reddi halinde Basın kanununun 19. maddesinin 3. fıkrası ve 29. maddesi hükmü uygulanır» şeklinde bir fıkra koymuştu. Yani «...Neşir mecburiyetine riayet etmeyenler hakkında onbeş günden üç aya kadar hapis ve ikibin liradan beşbin liraya kadar ağır para cezasıyla birlikte neşirden imtina olunan cevap ve tezkibin aynı mevkutede 19. maddede gösterilen şekil ve şartlar dairesinde neşrine hükmolu»nacak; «Mahkemenin hükmüne rağmen neşirden imtina olunması halinde yukarı-

daki fıkra gereğince verilecek cezalar bir misli arttırılarak hükümlü(nacak) ve ayrıca neşrin geciktiği her nüsha için bin lira ağır para cezası da ilâve oluna(caktır)». Bu hüküm dahi «radyo - televizyon yayınlarının özelliklerine uygun düşmediği» gerekçesiyle Komisyon tarafından, haklı olarak, maddeden çıkarılmıştır.

Gerçekten Basın kanununun 29. maddesi hükmünü radyo ve televizyon işletmelerine tatbik imkânsızdır. Şöyleki, sözü edilen maddede mevcut bir kısım ibareleri, gerekli değişikliklerle de olsa, radyo - televizyon alanına aktarmak, bunların mezkûr alandaki mukabillerini bulmak imkânsızdır. Maddede yer alan «aynı mevkütede» ibaresini, «aynı vericiden» ibaresiyle değiştirmek mümkün ise de; «neşrin geciktiği her nüsha için» ibaresine, radyolarda bir mukabil bulmak mümkün olmayacaktır. Bu hususu bir yana bırakarak, asıl önemli diğer bir noktaya geçelim.

Cevap ve düzeltme metninin yayınlanmaması halinde, basında-kine benzer bir sorumluluk sisteminin kabulü de, radyo - televizyon işletmelerine uygun düşmemektedir. Malûm olduğu üzere, radyolarda, gazetelerdeki gibi sorumlu tutulabilecek bir «mes'ul müdür» mevcut değildir. Maddenin yasama meclisinde müzakeresi yapılırken bu nokta üzerinde uzun uzun durulmuş; hükümet tarafındaki sorumluluk ve müeyyideye ilişkin sekizinci fıkranın muhafazasını savunan bir hatip bu konuda aşağıdaki beyanlarda bulunmuştur : «... (Komisyon sözcüsü), gazetelerde sorumluların çabuk bulunabileceğini, sorumlunun kim olduğunun bilinmesinin burada mümkün olduğunu, radyoda ise sorumlunun kimler olabileceğinin, hemen bulunmasının pek ihtimâl dahilinde bulunamayacağı üzerinde durdular. Şimdi radyoda sorumlu olan kişi, itirazını sulh mahkemesinde yapacak olan kişidir. Nitekim eski metinde Genel Müdürlük bu itirazı yapıyor idi. Yeni metinde, «hakimin kararına taraftar» diyor. Taraflar dendiğine göre, biri TRT dir; diğeri de, düzeltme ve cevabı reddolunan kişidir. Taraflardan birisi TRT olduğuna ve TRT yi Genel Müdür temsil ettiğine göre, bu taraflardan kasıt, Genel Müdür yahut görevlendireceği yetkililer, yani sorumlu olan kişi burada, mahkemeye itiraz edecek olandır. Niçin itiraz edecek olandır? Sulh Ceza Mahkemesinin kararına itiraz edecek olan Genel Müdür olacaktır. Belediyelerde, belediyeler hakkında açılan davalarda belediyeyi yetkili vekiller temsil etmektedir. Şimdi taraflar belli olduğuna göre, sorumluluk TRT yi Genel Müdür temsil ettiğine göre, sorumluluğun Genel Müdürün uhdesinde olmasından tabii birşey olamaz. Bu Genel Müdür bir kısım kişileri görevlendirecektir. Bu bakımdan yardımcıları olması tabiidir». Bu beyanlara Komis-

yon sözcüsünün cevabı, «... tıpkı gazetelerde yazı işleri müdürü gibi, çok daha fazla maiyeti olan bir Kurum Umum müdürünü objektif bir mes'uliyet altında tutmanın Türk Ceza Hukuku prensipleriyle kabili telif» bulunmadığı olmuştur (12). Komisyon sözcüsüne göre, Basın kanununun yukarıda muhtevası belirtilen 29. maddesini, radyo - televizyona tatbik imkânsızdır; sorumlulara tatbiki gereken hüküm Türk Ceza Kanununun 230 ve 240. maddeleridir. Zira, «... Durum tamamiyle farklıdır. Burada bir âmme müessesesi mevzuubahistir. Bu âmme müessesesi içerisinde ceza hükümleri tatbik edilirken elbetteki hizmet kusuru, şahsî kusur gibi tefrikler, bir âmme müessesesi içinde işleyecektir, işlemelidir. Aksî halde ancak nazarî halde kasdî bir suç olan, halbuki bizatihi sorumlu görülen yazı işleri müdürü tarafından neşredilmeyişi keyfiyeti bizatihi kasdın mevcudiyetine delil sayılan bir suçta olduğu gibi radyo ve televizyon müessesesi içindeki gibi hiyerarşik bağları ve bu bağların neticesinde tekevvün edebilecek bir düzeltme ve cevap hakkını yanlış olarak neşretmeme kararının sorumlularını bulma keyfiyetini birbiriyle mukayese etmeye imkân yoktur. Hükümet böyle bir hükmü kendi maddesine koymuştur, fakat üzülererek söyliyelim ki; Hükümet tasarısındaki bu maddeyi diğer maddeleri allak bullak edebilecek şekilde değiştirmektedir. Bu itibarla öyle sanıyorum ki, yazdığımız metin cezaî müeyyidelerden berî bir metin değildir. Fakat bir âmme kurumunun icaplarına ve Türkiye Radyo - Televizyon yayınlarının hususiyetlerine tamamiyle uygun ve bu hususiyetleriyle vatan-
daşın hakkını hakkaniyet ve ciddiyetle telif eden bir metindir» (13). Gerçekten Türkiye Radyo - Televizyon Kurumu kanununda cevabın yayınlanmasından imtina mahsus bir müeyyideye bağlanmadığı cihetle, belki metinleri biraz zorlıyarak, Türk Ceza kanununun hükümlerine müracaat mümkün olacaktır. Şöyleki, Anayasanın 132. maddesine göre, «Yasama ve yürütme organları ile idare, mahkeme kararlarına uymak zorundadır; bu organlar ve idare, mahkeme kararlarını hiçbir suretle değiştiremez ve bunların yerine getirilmesini geciktiremez». Şu halde mahkeme kararlarının yerine getirilmesi, kamu idarelerine bir mükellefiyet ve görev olarak yüklenmiş bulunmaktadır. Bu yükümün yerine getirilmesi ise, sorumluya, kanaatimizce sadece 230. maddenin tatbikine yol açabilecektir.

Fakat cevabın yayınlanmasından imtinanın bu yoldan bir müeyyideye bağlanması dahi meselenin esasını değiştirmemektedir. Zira ister Basın kanununun 29. maddesinde öngörülen müeyyide,

(12) *Millet Meclisi Tutanak Dergisi*, cilt 22, s. 24 - 25.

(13) *Millet Meclisi Tutanak Dergisi*, cilt 22, s. 24.

isterse Türk Ceza kanununun 230 veya 240. maddeleri tatbik edilsin; her iki halde de kendisini müeyyide tatbik edilecek sorumluyu bulmak gerekmektedir; ve sorumlunun tespiti kanun maddelerinin numaralarına yahut müeyyidenin çeşidine göre değişebilen bir husus değildir. Diğer bir deyimle, Komisyonun maddeye verdiği farklı şekil, meselenin özüne değil, sadece müeyyide seçimine tesir etmektedir. Hakikat şudur ki, basındakine benzer bir sorumluluk ve müeyyide mekanizması, radyo - televizyonun bünyesine uygun düşmektedir ve bu sebeple kanun koyucu söz konusu meselede açık bir vaziyet almaktan kaçınmış, meseleye sarıh bir çözüm şekli getirmek istememiştir.

Bir kerre daha belirtelim ki, cevabın yayınlanmamasından genel müdürün mücerret sorumlu tutulması imkânsızdır; 19. maddede kişi olarak genel müdürden değil, fakat genel müdürlükten söz edilmektedir. Bu tabir ise bütün genel müdürlük teşkilâtı görevlilerini içine alır niteliktedir. Şu halde sorumlu kişi ceza kanunumuzun genel ilkeleri uyarınca tespit edilecektir.

İncelememiz boyunca ileri sürülen mütalâa ve mülâhazalar, basın hukukundaki anlamında bir düzeltme ve cevap hakkının, radyo - televizyon alanına naklinde karşılaşılabilecek güçlükleri açıkça ortaya koymaktadır. Bu sebeptendir ki Hükümet tasarısında «radyo - televizyon yayınlarının özelliği gözönünde tutularak **Basın kanunundaki esaslara kıyasen**» düzenlenen 33. madde (14), 359 sayılı kanunun

(14) TRT Kurumu kanunu Hükümet tasarısı, madde 33 : «Bir şahsın haysiyet veya şerefine tecavüz veya kendisine hakikate aykırı hareketler, düşünceler ve sözler izafe eden bir yayından dolayı o şahsın, yayın tarihinden itibaren bir ay içinde göndereceği cevap ve düzeltmeyi istek tarihinden en geç sekiz gün içinde TRT yayınlamakla yükümlüdür.

«TRT haftada bir kere cevap ve düzeltme haklarının kullanılmasına imkân vermek üzere onbeş dakikalık bir yayın süresi ayırır.

«Anons ve hitap hariç cevap ve düzeltme metni yüz kelimeyi geçemez. Sürenin metni aynen yayına imkân vermemesi halinde yalnız yayını düzeltmekle yetinilir.

«Cevap ve düzeltme en az iki haftada bir yayımlanan devamlı bir programla ilgili ise bu programın yayınında bir kerreye mahsus olmak üzere cevap ve düzeltmenin yayımlandığı veya yayımlanacağı saatin radyo veya televizyonla bildirilmesi gerekir.

«Eğer yayın tek bir vericiden yapılmışsa cevap ve düzeltmenin daha geniş bir yayın şebekesi üzerinden yapılması istenemez.

«Cevap ve düzeltme hakkı yayının yapıldığı tarihten itibaren bir ay sonra düşer.

«Devlet daireleri ve kamu kurumları ile tüzel kişiler tarafından gönderile-

19. maddesi haline getirilirken baştan aşağı değiştirilmiş; kıyas yoluyla bulunduğu sanılan çözüm şekilleri maddeden tamamen çıkarılmış; ortaya çıkabilecek meselelere mes'ut bir hâl çaresi bulmanın güçlüğü sezilerek, kesin vaziyet almaktan kaçınılmış; velhasıl esas noktalarda «sükût» ve «boşluk» tercih edilerek, cevap ve düzeltme hakkının amaca uygun şekilde düzenlenmesi tatbikatın akli selimine bırakılmıştır.

Maddenin Millet Meclisinde müzakeresi sırasında ileri sürülen bazı tenkit ve temenniler, tatbikatta çıkabilecek bazı güçlükleri ortaya koyması bakımından önemlidir. Bu sebeple mezkûr beyanları buraya naklederek incelememizi bitireceğiz :

— «Şimdi, yayın tarihinden itibaren yedi gün içinde vatandaşın müracaat hakkını kabûl ediyor. Bu mümkün değildir arkadaşlar. Çünkü düzeltme ve cevap hakkını isteyecek şahıs, bunu duymamış olabilir. Bir arkadaşı birkaç gün sonra kendisine söyleyebilir. Veya duymuş olsa dahi, müracaat edilecek mahkemenin bulunmadığı bir bölgede olabilir. Meselâ Ankara ve İstanbul gibi iki büyük medenî şehrin arasında bulunan kendi vilâyetim olan Bolu'yu misâl alayım, Bolu vilâyetine seksen kilometre mesafedeki Kıbrısçık kazası, kış mevsiminde en az iki ay kapanır. Bunun telefon irtibatı yoktur. Vatandaş yedi gün içinde Bolu'ya veya ilk münakele merkezine ulaşamayacak durumdadır. Kulaktan dolma duyduğu havadisi tetkik imkânına sahip değildir. Metni görmek veya daha emin bir yerden bunu duymak, anlamak istiyebilir. Halbuki bundan mahrum. Bu bakımdan Hükümet tasarısında kabûl edilen bir aylık müddetin burada da hatta otuzbir gün olarak alınmasını bendeniz uygun bulmaktayım. -İkincisi Sulh Ceza hakiminin verdiği karara tarafların itiraz müddetinin yirmi dört saat olarak tespiti. Bu da pazara yahut tatil gününe raslıyabilir. Ankara için belki mevzuu bahis değildir, fakat küçük yerlerde hakimler, mahkemeler pazar günleri çalışmazlar ve dosyaları bulup muameleye koymak güçtür. Bu müddetin de hiç değilse iki yahut üç güne çıkartılması lâzım (15). - Genel müdür-

cek cevap ve düzeltmeler hakkında yukarıdaki fıkralar hükümleri uygulanır.

«Cevabın reddi halinde Basın kanununun 143 sayılı kanunla değişik 19. maddesinin 3. fıkrası ve 29. maddesi hükmü uygulanır.

«Seçim kanunu hükümleri saklıdır.»

- (15) Belirtelimki süre saatle tayin edildiği cihetle, her ne kadar güne değil saate itibar edilmek ve müracaatlara mercie tevdi saatini kaydetmek gerekirse de; mehillerin hesabında resmî tatil günlerinin hesaba katılmıyacağı genel bir prensip olduğundan, benzeri hallerde bir hak kaybı bahis konusu değildir; süre müteakip çalışma gününün aynı saatinde başlayacak yahut bitecektir.

lüğün cevabı üç gün içinde yayınlaması derpiş edilmektedir. Bu yayın aynı saate mi olacak? Hareketli bir konuşmadan sonra mı olacak? Yoksa güzel bir melodiden sonra mı olacak? Bu çok mühim nokta. Radyo İdaresi, sempati duymadığı bir şahsın veya bir idarenin cevap ve düzeltme hakkını yerine getirmek bakımından sabahın erken saatinde, yahut ta gece 24.00 den sonra bunu neşredebilir. Kanunda bir madde yokki... Bu hak kendisine verilmiş. Bu bakımdan gazetelerdeki gibi bunun tayini lâzımdır. Malûmu âliniz gazetelerde tekzip aynı sayfa, sütun olarak kabûl edilmiştir. Hatta, resmi varsa o da koyulabilir. Yani talebederse. Televizyon, bir vatandaşın haysiyetini kırıcı bir yayın yapar, hatta televizyonda hafızalardan silinmeyecek bir poz da yer alabilir. Buna nasıl cevap verilecektir. Tekzip müessesesi hakikaten hem Kurumu ve hem de yayını takip edenlerin karşılıklı hak ve hukukunu koruyacak tarzda düzenlenmelidir».

Bu beyanlara Komisyon sözcüsünün verdiği cevap şöyledir: «Bu madde tanzim edilirken iki husus itibara alınmıştır. Sadece, vatandaşın müracaat edeceği bir yerde bir mahkemenin bulunup bulunmaması değil, aynı zamanda bizzat vatandaş haklarının muhafazasının sesle yapılan, yahut resimle yapılan yayınlarda, bunlar basılı yayınlar olmadığı için, bir an önce düzeltme ve cevap metninin radyo veya televizyonla yayınlanmasının temin edilmesi üzerinde toplanırlar... Müddetin uzatılması konusuna gelince, müddetin uzatılması konusunu yerinde görmüyoruz. Çünkü müddet uzatıldığı takdirde bu düzeltme ve cevap metninin yayınlanması vatandaş bakımından fazla birşey ifade etmeyecektir. Radyo yayınları bakımından esas, düzeltme ve cevap metninin bir an evel yayınlanmasıdır. Burada vatandaşın kendisine de bazı vazifeler düşmektedir. Duymuşsa, elbetteki, tıpkı, gazeteyi okumuş gibi cevabını verir. Duymuşsa veya duyurulmuşsa, gerekli süre içinde cevabını yazsın, gerekli hassasiyeti kendisi gösterebilir. Nihayet radyo idarecileri de uzun bir müddet sonra programlarına müdahale edilmesi gibi bir durumla karşılaşsın. Binaenaleyh, bir yanda radyo programının insicamı ile, diğer yanda vatandaşların hakları arasında bir muvazene bulmak zarureti ortaya çıkmaktadır» (16).

Doç. Dr. Feyyaz GÖLCÜKLÜ

(16) Millet Meclisi Tutanak Dergisi, cilt 22, s. 21 ilâ 23.